

srebrna digitalna retrospektiva
You&Mi
umjetničkog rada
Natalije Grgorinić i Ognjena Rađena

Dječak-krava

č i t a j b e s p l a t n o

Natalija Grgorinić i Ognjen Rađen

Ovaj je sadržaj nastao u sklopu programa You&Mi - srebrna digitalna retrospektiva umjetničkog rada Natalije Grgorinić i Ognjena Rađena zahvaljujući financijskoj potpori Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske ostvarenoj putem Javnog poziva za programe digitalne prilagodbe i kreiranje novih kulturnih i edukativnih sadržaja u 2021. godini.

Marija Martinova Frančišković ležala je u devetom mjesecu trudnoće na svježem humku toga popodneva zatrpana groba dok je mjesečina otkrivala uredno posloženi niz križeva mjesnog pokapališta. Ležala je spokojno, zatvorenih očiju, teško dišući zbog ljetne sparine, dok je u prhkoj zemlji ispod nje duša staroga Mate Bilca, devedesetomogodišnjeg seljaka, koji je živio i umro u miru Božjemu, sebi tražila put prema vječnome nebeskom spokoju. Marija to nije mogla vidjeti jer živima određene stvari jednostavno nisu dane, ali se zato prozirna Matina kmetska duša gotovo sunovratila u drveni lijes te se od iznenađenja umalo zanačijek zakopala u crnu zemlju kada je nad sobom ugledala polugolo žensko tijelo kako se gnijezdi ponad dotrajala mesa njezina uvenula gospodara.

U selu L. i u cijeloj Provinciji te je godine vladala nesnosna vrućina. Nakon iscrpljujućih dana usred kojih su mnogi, i stari i mladi, padali kao pokošeni toplinskim valom, dolazile su nimalo olakšavajuće noći odjevene u znojem natopljene plahte, noći pune uzdah razdraženih muškaraca i žena koji su zajedno s djecom ležali na toplome kamenju seoskih korti. Čekali su vjetar. Uzalud.

I stoka se mučila u štalama bez prozora, više noću negoli danju. Mnogim je kravama presušilo mlijeko, a telad je bila kržljava, bolesna, tužna pogleda. Marija je svoje tri prekrasne telice vodila na jedino mjesto gdje se moglo uhvatiti malo zraka i gdje je travu osvježavala rijetka noćna rosa. Uvijek bi

izabrala svježi grob, zbog meke zemlje na kojoj se mogla najlakše odmoriti, a krave bi dostojanstveno lutale između drvenih križeva i brinule se da vječni dom preminulih ne obraste u podivljali korov.

Marija se nije bojala. Činilo joj se kako je u životu ništa više ne može uplašiti otkako je prije sedam mjeseci ostala sama. Kaplar Ivan Frančišković, dobar muž i pouzdan vojnik, vratio se s ratišta. Sjeća se kako je bio sretan, naročito kada je saznao da će dobiti dijete. Kopao je toga dana vinograd, ona mu je donijela ručak pridruživši mu se, a onda je počela kiša, svađa iz oblaka, težak ljetni pljusak. Nije se htio vratiti kući, rekao je da se zaželio mira, prirode, ljubavi, da mu je dosta rovova. Nije bila sigurna, ali duboko u srcu vjerovala je, sada će zauvijek ostati s njom, neće se vratiti službi Caru i domovini. I tako ju je uhvatio za bokove i plesali su, plesali dok je kiša močila košulje, uvlačila im se u grudi, punila srca.

Umro je samo dva tjedna nakon najsretnijeg od svih dana: groznica, znojenje, jaki kašalj. Liječnik je iz grada došao samo dan prije smrti – rekao je pneumonia, bez daljnjih objašnjenja. Marija nije ni svećenika uspjela dovesti na vrijeme. Od čitava jednog života ostala je samo nepoznata mrtva riječ na papiru osmrtnice.

Od drugih seljana nikada nije tražila sažaljenje ni pomoć, nikad ih nije ni dobila. Svi su mislili da je ionako bila previše sretna, muž običan kmet pa se našao u carskoj vojsci,

jednostavno je moralo doći vrijeme da ni ona u kući više ne uzmogne vješati porculanske lustere nad punom zdjelom grubo mljevene palente.

Marija se prene zbog vlastita blagog hrkanja. Probudilo ju je lako pomicanje u trbuhu pa se nečujno nasmije u noć. Voljela je stvorenje u sebi više negoli išta na svijetu, a činilo se da i ono voli nju, jer je trudnoću podnosila vrlo lako. Osim što joj je trbuh smetao pri saginjanju ili mužnji krava, nikakve druge smetnje nije osjećala, premda su seljanke sumnjivo klimale glavama motreći njezine uske bokove i sitne grudi. Dok je pogledom u polumraku tražila krave, protegne se i strese suhe grudice zemlje s mekane široke haljine.

Odjednom se trgne.

Bila je sigurna da čuje tihi štropot. Osluhne. Sada je bilo jasno, to nisu životinje, raspoznavao se ljudski šapat. Samo desetak metara podalje, kraj velikog kamenog križa točno na sredini groblja, ugleda dvojicu muškaraca. Prije no što se uspjela sagnuti i sakriti, jaukne iz svega glasa.

– Da se nisi makla, si čula, da te nisan čuja! – hrapave muške ruke nalegle su poput otrovnih zmajevih kandži na nju, jedna preko osušenih joj usnica, a druga stišćući je čvrsto za grudi.

– Eeej, braćo, tu je, ulovili smo je! – muškarčev dah smrdio je na vino.

Ona dvojica mu sada mahnu i potrče prema njemu. Premda im na mjesecini nije mogla vidjeti lica, prepoznavala je glasove

iz susjednog sela, probisvijeti, sinovi imućnih seljaka, niškoristi.

– Nosi ništo ispod ove kotule, a? – vikne jedan od dvojice.

– Gledaj, nećemo ti niš, došli smo se malo zabavit! – govorio je onaj iza nje. – Ako obećaš da nećeš vreskati, puštit ću te, more?

Ona nesigurno kimne.

– More? – muškarac ponovno drekne prijeteći.

Zatrese glavom što je jače mogla. Muškarčev stisak popusti. Na leđima osjeti nešto čvrsto i kruto, on se nasmije pa drugu, oslobođenu ruku položi na njezine grudi.

Marija se tresla od straha, ali tada začuje glasić iz svoga trbuha i osjeti kako joj tijelo obuzima vatra od koje se oćuti snažnom i velikom. Muškarci nisu ništa primijetili.

– A mene jušto zanima, ko nosi mundante šoto kotule po ovakovoj teplinji.

– A kako će nositi od tolikega trbuha? – reče drugi.

– Ma bome... – ovaj se sagne prema rubu njezine haljine i pruži ruku kao da će je nadignuti. U tom trenu ona ga snažno udari nogom. Čovjek zajaukne, a onaj iza nje iznenađen popusti stisak. Ona napipa onu krutu, čvrstu stvar na njegovu boku, bio je to nož koji je bez korica buntovnički visio na uzici. Marija ga zgrabi i uperi ga prema muškarčevu međunožju. Treći muškarac, koji je pokazivao najmanje zanimanja za sve što se događalo, stajao je sada kao okamenjen.

– Viruj mi, prerizat ću ti ga, viruj mi!

Vikala je u panici. Jedna od krava zamuč.

– Frmaj se, frmaj, ča biš stila, reči mi, ča biš stila!

– Neka se tvoji kumpanjoni poberu istega momenta!

Muškarci se nisu micali.

– Zajno! – ona krikne i pritisne nož koji probije muškarčeve hlače.

– Bište, bište, osakatit će mi muškost – zapjeva razbojnik kao uplašena djevojčica, a njegovi kolege na njegov uzvik bez razmišljanja počnu bježati.

Kad je bila sigurna da su nestali, samo šutke glavom dade znak zarobljenom muškarcu neka se izgubi. Dok se žurnim korakom udaljavao s groblja, zbog noći i mjesečine njegova sjena izgledala je pretjerano izduženom, kao da bježeći od vlastita tijela posrće u tamu.

Drhtala je cijelim tijelom, ali nož nije ispuštala iz ruke. Ponovno začuje tanki glasić iz trbuha, ali nije mogla razaznati riječi. Krave koje su bile nanjušile opasnost približe joj se sada gurajući vlažne njuške u njezine bokove. Spusti se na koljena i baci nož. Poput kakva ljekovitog napitka, glasić je kolao njezinim žilama, postajao je sve razuzdaniji, počeo se smijati. Ne razumijevajući zašto to zapravo čini, zgrabi šaku polusuhe trave u dlan i prinese je ustima. Vlata je žvakala polako, a usta su joj se punila ljepljivom slinom.

Sljedećeg dana rodio se dječak.

Marija je bila uvjerenjena, te večeri spasilo ju je vlastito dijete. Ono joj je dalo snagu, mogla se boriti za njega i za sebe.

Rodila je zdrava dječaka dobre i mirne ćudi, kojeg su seljani što zbog velikih ušiju i toplih vlažnih očiju, što zbog njegova česta boravka s kravama na paši, a što zbog gotovo mudračke šutljivosti i nenametljive dobrote, jednostavno nazvali – dječak-krava.

Marija je prepoznala dječakovu posebnost još one noći, a mogla se u nju uvjeriti svakoga dana. Mali je slabo govorio, ali zračio je topline koja je razveseljavala ljude i donosila mir. Vjerovala je da će postati velik čovjek, činit će čuda i promijeniti ljude.

Kad je umirala, prerano jer i nju je smlavio naporan težački život, jedna joj misao ipak nije dala mira: dječak je bio predobar za ovaj svijet.

* * *

Rat nije došao na konju. Došao je pješice, na izranjavanim nogama poražene vojske koja se vukla cestama kao prljava, nabujala rijeka nakon obilne kiše. Tisuće su miljele u slijepu ulicu smrti, prema moru, bez nade u spas, bos, gologlavi, rijeka širom otvorenih očiju koje ne trepću, staklene od straha. Tisuće su se vukle cestama, stotine su harale okolicom, poput jata vrana, kroz blato tek zasijanih njiva i kroz uredne seljačke šume koje nisu pružale nikakva zaklona. Poput mravā što raznose tijelo umirućeg štakora, tako su opsjedali mala sela

sve dok u njima ne bi preostali samo kosturi kamenitih kuća porušenih krovova.

U selu Š. već je tri dana stolovala banda mršavoga plavokosog poručnika koji je u posljednjoj bitci pucao u leđa svome kapetanu. Okupio je četvu crnih brkatih dugajlija koji su u ukradenim generalskim šinjelima izgledali kao braća, a Š. je bilo jedanaesto ili dvanaesto selo na koje su nabasali. Sve seoske žene pobjegle su s djecom prije negoli su nasilnici pregazili potok na zapadu i stali glodali suhe kosti staroga žilavog ovna seoskog starješine, posljednjeg iz prazna obora.

Mladi je poručnik s modrim umorom oko ledenih očiju sjedio u stolici za ljuljanje i pušio. Pred njim je vezanih ruku klečao seoski starješina, jedini od seljana koji je ostao dočekati goste. Na koljenima su ga držala dva bezuba gorostasa krvavih očiju. Tukli su ga.

– Dakle, ne znaš? – poručnik ponovi pitanje ne gledajući u zarobljenika.

Ovaj odmahne glavom. Tišina. Nekome od vojnika praznina zastenje u želucu. Poručnik kimne, a ona dvojica pograbe kolce i počnu udarati po starješini kao da praše tepih.

I nisu prestali dok čovjek licem nije udario o tlo.

Onda ga poručnik podigne za kosu i ponovno upita:

– Gdje ima mesa, kurvo?

Starješina ga pogleda kao da ga ne prepoznaje, pa kroz

razbijene zube promumlja da u susjednom selu ljudi možda imaju kravu.

Poručnik pusti da glava ponovno padne, pa ustane, izvuče revolver i ispali metak u tijelo na podu.

– Idemo.

U selu L. nabasali su na starca koji je zaspao čuvajući stražu pod jabukom na početku sela. Četvorica su ga dohvatila za ruke i noge i dovukli ga pred poručnika. Sunce se tada već diglo visoko i poručnikovo čelo bilo je orošeno ljepljivim znojem, muha je stalno oblijetala oko njegova blijedog lica.

Uplašenu starcu činilo se da razgovara s mrtvacem.

– Gdje je krava? – pitao je poručnik nerazgovijetno.

Starac nije dobro čuo pa se prigne bliže. Udare ga. Starac jaukne.

– Gdje je krava? – ponovi mu poručnik na uho.

Starac zavrti glavom, poručniku se na licu pojavi izraz gađenja i dosade, pa da znak jednom od svojih hajduka te on s ostalima krene niže niz ulicu.

Vojnici su se podijelili u dvije skupine, svaka je redom razbijala kućna vrata na svojoj strani ulice, po sredini šetao je poručnik s rukama u džepovima i kapom naherenom na lijevo, kao da je nedjelja u gradu, a on promatra djevojke i traži mjesto u prepunim kavanama.

Onaj koji je zaostao, klekne jednim koljenom starcu na prsa. Iz pojasa izvuče nož.

– Tu je netko! – vikne grmalj koji je odmakao dalje niz cestu, pa svi požure prema zadnjoj kući u selu. Poručnik se progura između znojnih glava i ugleda mladića velikih, vlažnih očiju koji je sjedio na podu potpuno prazne kuće.

Prizor mu se učini kao slika u ulju, obješena na bijelome zidu, slika na koju pada jasno svjetlo čineći svaki detalj vidljivim. Učini mu se da nema načina prodrijeti u tu sliku, nego je tek može promatrati i da je zato došao tu, promatrati, kao svjedok. Sada se svi okupe oko njega.

– Gdje je krava? – upita poručnik.

Mladić ga pogleda velikim očima. Netko se nasmije, ali brzo umukne. Na poručnikovo pitanje nije se čuo odgovor. Zbunjeni vojnici strugali su cokulama po podu.

– Gdje je krava? – pitanje ovoga puta poprati pljuska od koje mladiću pukne usnica.

– Nema krave – mladić dlanom obriše krv s lica.

Poručnik se prigne i zagleda se mladom čovjeku u oči.

Vidio je tamo sunce, i travu, i majku, svoju majku, i mlijeko, i sjeti se kako je biti dijete, pa mu se obrazi upale i zažare, no samo zabije ruke dublje u džepove i zareži:

– Gdje je krava? – nov udarac po mladićevoj glavi.

– Nema krave – odgovori on s poda, a tada jedan iz poručnikove garde izgubi strpljenje, baci se na dječaka i počne ga psovati i udarati nogama.

– Reci gdje je krava, sveca ti! – a onda spazi poručnikovo

hladno oko, pa se zbuni, prestane s batinanjem i povuče se prema vratima.

– Nema krave – javi se mladić iz krvi. – Ja sam krava!

Vojnici prasnu u grohotan smijeh, a poručnik samo zlobno razvuče tanke usnice:

– Što si, što si ti?

– Ja sam krava – prošapće mladić i sklopi oči. Bilo je to kao da je netko ugasio svjetlo.

Tada se sve preokrene.

Poručniku uzavri krv. Podigne ruke i raširi ih iznad mladićeve glave poput luda vrača te zaurla kao vjetar. Njegova se gladna vojska skutri po kutovima kuće kao preplašena djeca.

– Krava?! Ti si krava?! E, pa onda smo došli na pravo mjesto – zatim iz pasa najbližeg vojnika izvuče nož i strelovitim potezom, bez krzmanja, počini zločin. Dječaku prereže grlo.

Krv sune kroz ranu, a slabi trzaji protresu tijelo. Nije se čulo ni glasa. Svi su stajali nijemi oko umirućeg.

A onda se jedan od vojnika baci na koljena i skupljenim šakama počne hvatati krv što je tekla iz mladićeva grla, pa kad ih napuni, prinese ustima i otpije gutljaj. Za njim drugi stane sakupljati krv... Poručnik je samo gledao.

Uskoro su jedni pili, a drugi svlačili odjeću s mrtvoga tijela.

Poslije su poručniku dali mladićevu ruku. Sami su podijelili ostalo.

* * *

Vojnici su noć proveli pred kućom. Sjedili su leđima naslonjeni na zid, licima okrenuti prema jutru. Nitko nije znao koliko su spavali, nitko se nije usudio progovoriti, samo su se zbunjeno pogledavali i skrivali ruke u njedra. A onda se i poručnik probudio, oko njegovih su očiju iščeznuli plavi koluti umora i čelo se konačno oslobodilo grča. U ustima osjeti sladak okus, med. Bio je žedan.

Uto se sunce probije na obzoru, zrake kliznu niz gruba muška lica. Poručnik primijeti kako sunce prvi put od početka rata nije krvavo crveno pri izlasku. Učini mu se kao da se posljednjih pet godina nije ni dogodilo. Zadnjih stotinu godina kao da se nije dogodilo. Svijet je ponovno bio mlad.

Ovaj je sadržaj nastao u sklopu programa You&Mi - srebrna digitalna retrospektiva umjetničkog rada Natalije Grgorić i Ognjena Rađena zahvaljujući financijskoj potpori Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske ostvarenoj putem javnog poziva za programe digitalne prilagodbe i kreiranje novih kulturnih i edukativnih sadržaja u 2021. godini.

